

***Operațiunea „Neptun” a fost numele de cod dat acțiunii de salvare a tezaurului țării în 1944; teama de a nu pierde pentru a doua oară aurul a dirijat toate inițiativele privind asigurarea securității locului de depozitare, pazei și transportului. Cu ceva timp în urmă, Banca Națională a României a dezvăluit odiseea lui, iar pasul de la comedie la tragedie a fost foarte mic. Situația pare incredibilă, la fel și secretul strașnic cu care a fost păzit. Una peste alta, transportul a 215 tone de aur, în lingouri și monede, pe ruta București-Tismana și retur, pe sub nasul germanilor și al sovieticilor, paza lui timp de 3 ani, în plină ocupație militară sovietică și cu un guvern comunist la conducerea țării, este o demonstrație de patriotism și de un sacrificiu pe deplin asumat și demn de trupele de comando, al tuturor celor care l-au protejat: militari, funcționari ai BNR și CFR, preoți și călugări, oameni politici și, în mod special, locuitorii zonei.***

În procesul din 1946, fostul vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, a prezentat în cadrul interogatoriului demersurile pe care BNR, cu acordul și sprijinul guvernului, le-a întreprins pentru evacuarea tezaurului într-un loc sigur. Pentru ca să evite tragica experiență din 1916 de la Moscova, conducerea BNR a solicitat de la început guvernului implicarea în îndeplinirea acestei misiuni, astfel încât ambele instituții să-și asume responsabilitatea protejării lui. Încă de la primele discuții s-a pus problema dacă tezaurul să fie depozitat integral sau fragmentat, în mai multe locații. Pe la „începutul lui 1943”, BNR a adresat guvernului „prima propunere de evacuare a întregului tezaur”. Cum Elveția și Turcia erau două țări neutre, delegații Băncii, cu sprijinul legațiilor din Berna și Ankara, au început discuțiile cu guvernele acestor țări pentru a depozita tezaurul sub protecția lor. Până în 1944 nu s-a găsit nici o soluție eficientă. În plan internațional situația se agravase ceea ce făcea „anevoioasă expedierea întregului tezaur”. Mareșalul Antonescu își păstra însă optimismul asigurând BNR că dacă dorea evacuarea în străinătate, securitatea transportului putea fi asigurată de armată „convoiat pe Marea Neagră” sau folosindu-se „transporturile aeriene”.

Conducerea BNR a manifestat însă prudență. Între timp, Aliații luaseră hotărârea impunerii embargoului pe depozitele de aur ale Germaniei și aliaților ei, aflate în străinătate. De teamă ca tezaurul să nu rămână sechestrat în integralitatea lui, BNR a renunțat la soluția evacuării peste hotare și a căutat locuri sigure în țară. Au fost în discuție mai multe variante: mareșalul Antonescu a propus „scufundarea tezaurului în Dunăre, pe șleपुरi” sau adăpostirea în „tunelele de securitate de care dispunea Armata”, unele fiind „depozite secrete”; BNR a propus „împărțirea” lui „în diferite ascunzători, ca acelea de la Sinaia, Petroșani și altele” sau „evacuarea spre Transilvania”, cu eventualitatea trimerii „spre Germania”, ultima soluție fiind respinsă pe loc de guvern.

În aprilie 1944, conducerea BNR hotărăște depozitarea tezaurului în pivnița Mănăstirii Tismana. Pe 7 iulie guvernul își dă acordul ca „Banca Națională să-și transporte și să-și depoziteze stocul său de aur la Mănăstirea Tismana, județul Gorj”. Până la primirea formală a acordului, BNR declanșează „Operațiunea Neptun”. Pentru a-și camufla intențiile reale, se oferă să consolideze „clădirea mănăstirii”, afectată „de un incendiu devastator” în 1942, și trimite „o echipă numeroasă” la Tismana pentru a evalua costul lucrărilor de reparații. Conform scenariului, imediat mitropolitul Olteniei, Nifon Criveanu, „trimite guvernatorului BNR binecuvântarea și mulțumirile sale”; Comisia Monumentelor Istorice adresează mulțumiri pentru inițiativa de a reface pe cheltuiala sa „chiliile distruse de incendiu” și solicită ca lucrările „să înceapă imediat”.

În perioada 11-22 iulie 1944, în condițiile iminente ale prăbușirii frontului răsăritean și invaziei sovietice, conducerea BNR hotărăște deplasarea tezaurului la Mănăstirea Tismana, pentru ca să nu cadă în mâna sovieticilor și să fie considerat captură de război. Paza transportului a fost asigurată de armată. Au fost transportate în pivnița mănăstirii 215 tone de aur, din care 3 tone reprezentau restul din tezaurul polonez care tranzitase teritoriul românesc în 1939. Se pare că în vara anului 1944 cel mai sigur loc din țară era zona Gorjului. Aici, în satul Dobrița, se refugiase și regele Mihai împreună cu mama sa și toată suita regală. Au părăsit localitatea de-abia după semnarea Convenției de Armistițiu la 12 septembrie 1944, ceea ce înseamnă că regele s-a temut să nu fie luat prizonier atât de germani, cât și de sovietici.

Pe 30 august 1944, trupele sovietice pătrund în București și sudul țării trăiește teroarea pe care o impune ocupantul. Pe 6 septembrie, Consiliul general al BNR consideră că pivnița mănăstirii ar fi totuși nesigură și cu acordul noului guvern condus de generalul Constantin Sănătescu ia hotărârea mutării tezaurului în peștera din apropierea mănăstirii. Imediat încep aici lucrările de amenajare, iar în perioada 14-16 septembrie, militarii din detașamentul „Neptun” condus de căpitanul Ștefan Dohoneanu depozitează cele 4086 de casete din pivnița mănăstirii în grotă, deși operațiunea era considerată „riscantă” de reprezentanții BNR și ai Ministerului Finanțelor, detașați la Tismana. Prim-ministrul g-ral. Constantin Sănătescu îi încredințează generalului Titus Gârbea, comandantul trupelor din Oltenia, paza și apărarea tezaurului. Acesta impune măsuri drastice de siguranță, mergându-se până la avertizări de genul afișelor cu textul: „Cine este prins că ucide, fură, violează, cu arma în mână, va fi împușcat pe loc, după somație”.

Garnizoana din Târgu Jiu s-a aflat pe toată durata Operațiunii „Neptun” în alarmă permanentă. Peștera era păzită în exterior de 280 de soldați, unii dispuși în posturi discrete ca să nu atragă privirile sau îmbrăcați în civil ca să nu trezească suspiciuni prin prezența lor. Intrarea în peșteră a fost astupată cu un zid gros de 1 m și amenajată cu pietre mari de munte prin care se scurgea pârâul subteran ce traversa peștera, astfel încât să se creeze imaginea unei zone inaccesibile. Intrarea în perimetru era strict supravegheată și pe bază de legitimație. Tezaurul țării nu cuprindea doar stocul de aur, ci, după cum se precizează în documentele BNR, și „documente, hrisoave, icoane”, tot ce avea țara „mai de preț” și care se aflau depuse în Oltenia la „Tismana, Baia de Fier, Săcel”.

Pare curios totuși cum de sovieticii nu au „mirosit” aurul de la Tismana. Cert este că la 1946 știau de existența lui, dar se pare că nu găsiseră ascunzătoarea, din moment ce nici foștii membri ai guvernului Antonescu, deși știau unde se află, cu toată presiunea procesului și condamnările care au urmat, nu au făcut referire directă la ea. Prin 1945 se înmulțește numărul comuniștilor și ofițerilor sovietici care dau târcoale locului, dar și țiganii care forțează perimetrul securizat; toți însă „la prima somare și la prima salvă au fugit ca iepurii” - nota generalul T.Gârbea în memoriile sale.

În ianuarie 1945, în plin război, BNR a retras din tezaur 210 casete care conțineau 10.219,7563 kg aur fin. Doar o parte din această cantitate a fost folosită pentru emiterea unui milion de monede de aur jubiliare „Ardealul nostru”, restul a fost folosit pentru o altă operațiune. În ianuarie 1947, pentru mai multă siguranță, s-a luat hotărârea readucerii tezaurului în sediul BNR. Armata a asigurat paza transporturilor efectuate atât pe calea ferată, cât și cu mașinile, și toate serviciile ce le presupunea desfășurarea acestei acțiuni în cel mai mare secret. Planul de

readucere a tezaurului la București a fost întocmit de Ministerul de Război, condus de generalul Lascăr Mihail. Pe 26 ianuarie 1947 stocul metalic din aur era scos din grotă.

Din Raportul prezentat guvernatorului BNR de casierul central Romulus Roman, la 4 februarie 1947, reiese că: toate casetele fuseseră găsite „întacte”, dar „suferiseră din cauza apei, peștera fiind în mai multe rânduri complet inundată”; „mânerele de sfoară” erau „complet putrezite”; pe fiecare casetă „era un strat subțire de mâl”, prin urmare „a fost nevoie de spălarea” fiecăreia; după spălare „numărul scris pe fiecare casetă fiind foarte puțin vizibil”, „a fost nevoie să fie scris din nou cu creion chimic”. Paza convoiului auto de la Tismana la Târgu Jiu, lucrările de dezăpezire și depanare au fost asigurate de detașamentul „Gorj”, iar în unele locuri și de localnici. Paza garniturilor CFR de la Târgu Jiu la București, ca și transportul auto al casetelor de la gara București la depozitul BNR, a fost asigurată de detașamentul militar „Dolj”.

Deplasarea tezaurului s-a făcut în condiții grele de iarnă, cu ninsori abundente și cu drumuri înzăpezite. Din această cauză, pe drumul spre Târgu Jiu o mașină Skoda s-a răsturnat de pe podul Bistrița; nu au fost victime, iar cele 20 de casete cu aur au fost recuperate din apă „fără pierderi”. La manipulare, unele casete, fiind putrezite din cauza umidității din peșteră, au cedat. Monedele de aur, lingourile s-au risipit pe jos, prin zăpadă, fie în fața grotei, fie în gară, sub privirile uimite ale celor prezenți.

Pe 26 ianuarie, orele 20,00, „cele 51 de casete cu aur polonez” au fost încărcate într-un vagon sigilat cu 5 lacăte tip yale, iar cabinele sigilate cu plumbi BNR. Pe 28 ianuarie, orele 20,30, pleca spre București prima garnitură de tren formată din 5 vagoane. La al doilea transport se întâmpină unele greutăți. Comandantul cere urgent „o cisternă cu motorină pentru uzina electrică de la Târgu Jiu”, pentru iluminarea gării și a străzilor din jur „cuprinse de beznă”. Pe 1 februarie, orele 18,00, cu o întârziere de două zile, pleca a doua garnitură compusă din 8 vagoane, iar pe 4 februarie, orele 18,00, a treia garnitură formată din 7 vagoane.

Operațiunea “Neptun” sau “Tismana”, fusese inițiată de către guvernatorul Alexandru Ottulescu împreună cu guvernul român, continuată în timpul guvernatorului Constantin Angelescu și finalizată în timpul guvernatorului Tiberiu Moșoiu. Pe 4 februarie 1947, la București, tezaurul era depus în seiful BNR pentru a se asigura supraviețuirea țării. Operațiunea „Neptun” se încheiase cu succes. La Paris, pe 10 februarie, era semnat Tratatul de Pace care reășeza, pe o nouă ordine internațională, relațiile dintre statele lumii. României îi fusese reconfirmată plata uriașei despăgubiri de război de 300.000.000 dolari (la valoarea anului 1938), plătibili în bunuri. Într-un referat întocmit la 12 februarie 1947, economiștii Ministerului de Finanțe ajunseseră la următoarea concluzie: **“Ca să-și plătească fără nici o ajustare sau fără nici un sprijin extern sarcinile Tratatului de Pace, României i-ar trebui deci un sfert de secol; în acest timp, nici un progres nu ar mai fi permis, decât întreținerea capacității de plată; populația ar fi osândită la o permanentă și fără-de-ieșire viață de mizerie”.**

Prof. Elena Ichim